

Södra Guldheden i ett helhetsperspektiv

Karaktärisering och beaktanden kring förtätning

Cecilia Sjölin

Examensarbete vid programmet för Fysisk planering

Blekinge Tekniska Högskola 2004

Förord

Det här examensarbetet ingår som en avslutande del i programmet för Fysisk planering på Blekinge Tekniska Högskola och omfattar 20 p. Utbildningen som totalt utgörs av 180 p, leder till en teknologie magisterexamen i Fysisk planering. Arbetet är utfört på stadsbyggnadskontoret i Göteborg, distrikt centrum, under tiden juni till december 2004. Jag vill rikta ett varmt tack till alla på distriktet, som har gjort min tid på kontoret spännande och väldigt trivsamt. Ett särskilt tack vill jag ge till Ulrika Lundquist och Björn Sahlin för all stöttning i mitt dagliga arbete, likaså till alla andra som tagit sig tid att hjälpa mig vid olika frågor och problem. Det har varit en stor förmån att få utföra mitt examensarbete på kontoret, med all den kompetens som där finns samlad. Jag vill även rikta ett tack till min handledare professor Anders Törnqvist för all vägledning och hjälp i arbetet.

Slutligen vill jag också tacka min pojkvän Dariusz, för all värme och motivation!

Cecilia Sjölin

Göteborg, december 2004

Handledare: Anders Törnqvist

Biträdande handledare: Gunnar Nyström

Examinator: Anita Larsson

Sammanfattning	4	Pågående planer och byggnationer	38
Inledning	5	Förteckning över bebyggelsen i Södra Guldheden	39
Syfte	5	Grönskan	42
Problemformulering	6	Utemiljön i övrigt	43
Metod	6	Trafiken	44
Arbetets upplägg	7	Parkering	44
1 Historik	7	Offentlig service	45
Grannskapsplaneringens framväxt	8	Kollektivtrafik	46
Funktionalismen 1930-1945	8	Handel	47
Grannskapsplaneringen 1945-1959	10	Trygghet	49
Bilismen	16	Tillgänglighet	49
Bostadspolitiken 1900-1955	18	5 Demografi och boende	51
1900-1945	18	Befolkning	51
1945-1950	20	Statistik	51
1950-1955	22	Lägenhetsbestånd	52
2 Bakgrund	24	Statistik	53
Stadsdelen Guldheden	24	Exploateringsgrad	55
Tävlingen bakom Södra Guldhedens stadsplan	25	Exploateringstal för Södra Guldheden	55
Stadsplanens intentioner	25	Södra Guldhedens e-tal, högt eller lågt?	56
3 Omgivning	29	6 Aktuell forskning	57
4 Förutsättningar	33	Kulturmiljöns betydelse	57
Områdets avgränsning	33	Nya stadsbyggnadsfrågor	58
Topografi	34	Utspridda städer	58
Geologiska förutsättningar	34	Förändrade livsmönster	59
Södra Guldheden som kulturbärare	34	Möten	59
Planen	35	Positiva effekter av förtätning	59
Bebyggelse och arkitektur	36	Grönskans betydelse	60
Utvidgning av Södra Guldheden	37	Hot mot våra grönarealer	60

Gröna "nackdelar"	61	9 Slutsatser	91
Hälsoaspekten	62	Källförteckning	92
Flora & fauna	63	Text – Publicerat	92
Sociotopskartor	63	Tidningar	93
7 Analys	64	Internet	93
Förtäta med det som behövs	64	Text – Muntligt/Icke publicerat	94
Förtätning bra för torget	65	Noter – text	94
Vi behöver det gröna	65	Bilder - Publicerat	97
Kulturmiljön	66	Tidningar	97
Trygghet och tillgänglighet	67	Bilder – Icke publicerat	97
8 Förslag	69	Övrigt	97
Att beakta vid förtätning	69	Noter – bilder	97
Planen	69	Adresskarta	98
Bebyggelse & Arkitektur	70		
Grannskapstorget	70		
Grönskan	71		
Utemiljön	72		
Trafiksystemet	72		
Övriga beaktanden	72		
Platser som kan lämpa sig för förtätning	73		
Allmänt om föreslagen förtätning	73		
Förslag 1 – Sluttning vid Wavrinskys plats	75		
Förslag 2 – Höjdplatå i grönområdet	78		
Förslag 3 – Gränsranden vid Syster Estrids gata	80		
Förslag 4 – Tillägg på Doktor Lindhs gata	83		
Förslag 5 – Gathenhielmsskolan (Laborantskolan)	85		
Förslag 6 – Doktor Allards gata / Ehrenströmsgatan	87		
Förslag till fortsatt arbete	90		

Sammanfattning

Våra samhälleliga problem ser idag annorlunda ut än vad de gjorde vid förra sekelskiftet, men det räcker också att gå tillbaka femtio år i tiden, när Södra Guldheden bebyggdes. Ett stort problem som vi allt oftare blir uppmärksammade om, är att vår miljö inte längre klarar den belastning som dagens bilanvändande medför. Genom de långa avstånd våra utspridda städer ger upphov till, förvärras det globala problemet. Vi behöver därför förtäta våra städer inåt och nyttja lämplig mark för detta, det har vi mycket att vinna på även ur andra avseenden. För att undvika att vi genom förtätning bygger bort stora kvaliteter i våra befintliga kulturmiljöer, behöver vi se området utifrån en helhet. Vi måste lära känna områdets kulturhistoria för att förstå varför området ser ut som det gör och vilka värden som finns i området. Utifrån denna helhetsbild formas sedan områdets karaktär.

Jag har arbetat med Södra Guldheden i Göteborg, som är en tidstypisk grannskapsenhet vilken huvudsakligen bebyggdes 1949-53. Grannskapsplaneringen blev ett planeringsideal i Sverige runt 1945 och är en ideologisk utveckling av funktionalismen. Genom grannskapsplaneringen ville man främja möten mellan människor, vilka man ansåg hade försvunnit genom funktionalismens mera tekniska synsätt på stadsmiljön. Vid tiden för Södra Guldhedens planläggning hade också bilismen börjat växa sig allt starkare och ett ökat behov fanns av att minska konflikter i gaturummet. Detta resulterade i att

Södra Guldheden planerades med ett separerat och differentierat trafiksystem, där flertalet av gång- och cykelvägarna sträcker sig genom grönska.

Att beakta Södra Guldhedens kvaliteter utifrån dess kulturmiljö är viktigt vid en eventuell förtätning i området. Andra faktorer att ta hänsyn till är grönskans och kulturmiljöns betydelse, men även hur våra ändrade livsmönster har förändrats med tiden och hur vi därför behöver utveckla våra städer för att vår tids nya behov ska kunna tillgodoses.

Södra Guldheden är troligtvis inte det mest självklara området att förtäta. Men vid en närmare eftertanke kan en förtätning ge positiva effekter för området som helhet, och även för dem som erbjuds ett boende med höga kvaliteter. Därför har jag föreslagit ett par platser i området som eventuellt kan vara lämpliga för en förtätning och visat på hur förtätningen skulle kunna tänkas ske för att områdets karaktär ska kunna leva vidare.

Inledning

I mitt examensarbete har jag arbetat med Södra Guldheden som ligger i Göteborgs mer centrala delar. Tillsammans med Norra Guldheden utgör stadsdelen ett av Göteborgs mera välkända områden. Området är beläget på ett höjdparti cirka 2 km från stadens centrum.

Södra Guldheden i förhållande till övriga Göteborg

Södra Guldheden är ett flerbostadsområde planerat enligt grannskapsprincipen. Området som huvudsakligen bebyggdes under åren 1949-53, är väl bevarat och vittnar om de arkitektur- och planeringsideal som då var rådande. Enligt det bevarandeprogram som tagits fram av bland annat stadsbyggnadskontoret, är Södra Guldheden det område som bäst speglar 1950-talets stadsplaneidéer och arkitekturideal i Göteborg.⁸

Syfte

Göteborg är likt många andra städer i Sverige, en utglesad stad. För att nå en hållbar utveckling kan vi inte fortsätta planera enligt samma principer som vi har gjort de senaste decennierna, vilket bland annat resulterat i långa avstånd med tillkommande problem. Vi behöver förtäta våra städer inåt och nyttja lämplig mark bland den befintliga bebyggelsen. Det är viktigt att vi gör denna förtätning på ett varsamt och medvetet sätt med respekt för den befintliga miljön. För att möjliggöra detta är det nödvändigt att skaffa sig en god kunskap om den aktuella kulturmiljöns historia. Annars finns en risk att kvaliteter byggs bort som vi aldrig mer kan ta tillbaka.

Många stadsbyggnadskontor är idag pressade från både medborgare och politiker att underlätta den bostadsbrist som gör sig alltmer påmind

i våra storstadsregioner. Centrala lägenheter efterfrågas och det inkommer önskemål från fastighetsägare och andra intressenter om planläggning för enskilda projekt. Många gånger råder tidsbrist och snabba beslut måste fattas. Att hitta lämpliga platser för förtätning blir därför en tydlig uppgift i dessa kommuner och så även till stor del i Göteborgs Stad. Det är ett hårt tryck på Södra Guldheden, därför har området valts för fördjupade studier eftersom det är viktigt att ha en överblick över stadsdelens värden. En helhetsbild av området är ett måste för att inga karaktärsskapande kvaliteter ska byggas bort. Det pågår redan idag enskilda projekt i Södra Guldheden som inte är förankrade i områdets helhet. Det är nu på tiden att en studie utifrån stadsdelens kulturhistoria utarbetas så att man i framtiden har möjlighet att ta långsiktigt hållbara beslut kring områdets utveckling. Södra Guldheden har många kvaliteter som bör bibehållas och frågan är om, och i så fall var och hur, man kan förtäta i området för att dessa kvaliteter ska finnas kvar.

Problemformulering

En stor del av examensarbetet har bland annat handlat om att ta fram en helhetsbild över Södra Guldheden. När man förtätar områden innebär det att man behöver ta ny mark i anspråk. Oftast är detta allmän mark i redan bebyggda miljöer. För att få ett bra resultat som är långsiktigt för framtiden behöver vi se dessa förtätningssprojekt i ett sammanhang. Att utarbeta en helhetsbild utifrån områdets

karaktärsskapande drag är därför en viktig del i detta arbete. Helhetsbilden av Södra Guldheden redovisar stadsdelens karaktär utifrån dess kulturhistoria och ska förhoppningsvis senare kunna fungera som hjälp för framtida beslut om områdets utveckling. Utifrån denna helhetsbild och dagens krav kring förtätning, har jag också tagit fram övergripande planförslag på möjliga utbyggnadsområden i Södra Guldheden och vilka beaktanden som bör göras kring förtätning i området rent allmänt.

Metod

Den svenska samhällsplaneringen har under lång tid varit inriktad på att lösa ett antal delproblem, vilka ofta har fått lösas var för sig. Helhetslösningen har då legat i en förhoppning om att goda dellösningar också ska ha lett till en bra helhetslösning.¹ Vi har nu fått en ökad insikt om att vi bättre måste ta hand om och utveckla det som tidigare generationer byggt upp.² För att göra detta på ett medvetet sätt är det nödvändigt att planeringsarbetet föregås av en helhetsbild av området i fråga, annars finns det en risk att stadskaraktären byggs bort och tillslut inte längre är synbar. Jag har i mitt arbete därför utgått från metoden kulturmiljöplanering, en metod som är lämplig att använda när man ska förtäta i befintliga kulturmiljöer. Man arbetar då utifrån det redan byggda, platsens kulturhistoria, och utifrån denna lyfts områdets karaktärsdrag fram.³ En viktig utgångspunkt i metoden är också att man börjar med helheten för att sedan låta dellösningarna bli komponenter i

den helhet man önskar skapa.¹ När man gör förändringar är det även viktigt att analysera hur den tillkommande bebyggelsen påverkar platsens karaktär som helhet och att man därefter gör ett ställningstagande huruvida förslaget är lämpligt eller ej.³

Jag har ringat in Södra Guldhedens karaktärsskapande delar främst genom litteraturstudier och inventeringar av området. Med områdets karaktär som bakgrund har jag kommit fram till vissa beaktanden som bör göras vid en förändring av området. Även dagens krav på boendemiljöer har studerats genom aktuell litteratur. Utefter detta har mitt arbete fortsatt genom bland annat övergripande skissarbeten kring lämpliga platser för förtätning.

Arbetets upplägg

I den första delen av arbetet kommer en historisk tillbakablick, för att underlätta förståelsen av området (kap 1). Därefter redovisas Södra Guldhedens bakgrund (kap 2) och dess omgivning (kap 3). Områdets karaktär förklaras därefter (kap 4) och arbetets innehåll går sedan över på hur befolknings- och lägenhetssammansättningen ser ut i området (kap 5). Viktiga delar som kan påverkas vid en eventuell förtätning tas upp (kap 6) och en analys görs sedan av det som tidigare kapitel gett uttryck åt (kap 7). Som en sista del redovisas förslag på vilka beaktanden som bör göras vid en eventuell förtätning i området samt övergripande planförslag över var och hur en sådan förtätning skulle

kunna tänkas ske (kap 8). Allra sist i rapporten, efter slutsatser och källförteckning, återfinns en adresskarta över Södra Guldheden. Denna kan vara bra att ha för att underlätta orienteringen vid beskrivningen av området. Trevlig läsning!